

INVESTETSIYA VA QURILISH LOYIHALARINI AMALGA OLISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANI BOSHQARISH

Alimov Olimjon Sultanmuratovich

O'zbekiston respublikasi iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi huzuridagi biznes va tadbirkorlik oliy maktabi tayanch doktoranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada investitsiya, investitsiya loyihalarini boshqarish, investitsiya loyihalarining iqtisodiy tushunchasi va ularning turkumlanishi; real va moliyaviy investitsiyalar, ularning xususiyatli belgilari; real sektor va uning tarkibiy qismlari; investitsion siyosat; investitsion loyiha; loyiha daromadlilik va uni hisoblash usullari; innovatsiya hamda intellektual investitsiyalar kabi muhim iqtisodiy tushunchalarni yoritishga qaratilgan nazariy va amaliy bilimlar bayon etilgan.

KALIT SO'ZLAR : investitsion siyosat; investitsion loyiha; loyiha daromadlilik, loyihalash, raqamlashtirish siyosati, bryuming texnologiyasi, real sektor, iqtisodiy...

ANNOTATION In this article, investment, management of investment projects, economic understanding of investment projects and their classification; real and financial investments, their characteristics; real sector and its components; investment policy; investment project; project profitability and its calculation methods; theoretical and practical knowledge aimed at elucidating important economic concepts such as innovation and intellectual investments are described.

KEY WORDS: investment policy; investment project; project profitability, design, digitization policy, brewing technology, real sector, economic...

АННОТАЦИЯ В данной статье инвестирование, управление инвестиционными проектами, экономическое понимание инвестиционных проектов и их классификация; реальные и финансовые вложения, их характеристики; реальный сектор и его составляющие; инвестиционная политика; инвестиционный проект; рентабельность проекта и методы ее расчета; описываются теоретические и практические знания, направленные на разъяснение важных экономических понятий, таких как инновации и интеллектуальные инвестиции.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инвестиционная политика; инвестиционный проект; рентабельность проекта, дизайн, политика цифровизации, технология пивоварения, реальный сектор, экономика...

KIRISH

Investitsiya loyihalarini samarali boshqarivi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev “Biz iqtisodiyotimizga sarmoya kiritishga intiladigan investorlar uchun hududlar va tarmoqlar bo'yicha investitsiya loyihalarini puxta shakllantira olsak, bu masalada ijobiy natijaga erishish mumkin,-deya ta'kidlab o'tdilar.

Xususan, mamlakatimiz mintaqalarida investitsiya faoliyatini tashkil qilish xususiyatlari, investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda mintaqaviy venchurli fondlar faoliyatini tashkil etish, investitsiya loyihalarini kreditlashda sindikatlangan kreditlarni ajratish mexanizmlarini takomillashtirish, investitsiya faoliyatini tashkil etishda ichki resurslar, jumladan, aholi

jamg’armalaridan foydalanish samaradorligini oshirish kabi masalalargamuhim ahamiyat qaratish lozim. Uylarni qurish, tashkilotlarni qayta qurish yoki asoslarni barpo qilish –bu shunday loyihalarni, ular uchun quyidagilar aniqlangan va belgilangan: loyiha maqsadi (masalan, uy maydonining kv.m. mahsulotning ishlab chiqarish xajmi, o’lchami va profili): bitimning muddati va davomiylik; loyiha xarajatlari, loyihaning talab qilingan resurslari va xaqiqatdagi qiymati birinchi o’rinda ishlarning bajarilish yo’nalishi va har bir loyihaning ilgarilab borishiga bog’liq bo’ladi. Talab qilinayotgan quvvat bu tur loyihalar uchun bosqichlar jadvali va tayyorgarlik muddati hamda loyihaning yakunlanishi asosida taqdim qilinishi kerak.

Ilmiy izlanish va rivojlanish loyihalari.

Yangi mahsulotni ishlab chiqarish, qurilish sohasidagi izlanishlar yoki yangi informatsion boshqaruv tizimlarini ishlab chiqish quyidagi xususiyatlar bilan xarakterlanadi: loyihaning bosh maqsadi aniq belgilangan, lekin, aloxida maqsadlar xususiy natijalarga erishishi doirasida aniqlanishi kerak; loyihaning yakunlanishi va davomiyliги muddati oldindan aniqlangan, ularga iloji boricha aniq rioya etish zarur, ammo ular olingan oraliq natijalar va loyihaning umumiy siljib borishiga bog’liq hamdato’g’rilanishi hamkerak; loyihaning xarajatlar rejasi odatda ajratilgan assignatsiyalar va oz miqdorda loyihani xaqiqatda siljib borishiga bog’liq; asosiy cheklashlar quvvatlardan foydalanish imkoniyatlarini cheklanganligi bilan bog’liq (uskunalar va mutaxassislar). Qoidaga asosan, mavjud quvvatlar loyihaning xarajatlari va uning tayyorgarlik muddatini aniqlab beradi.

Tashkiliy masalalar.

Koronani qayta qurish, yangi boshqaruv tizimining konsepsiyalarini realizatsiya qilish, yangi tashkilotni tuzish yoki xalqaro forum o’tkazish (kinoforumlar, ko’rgazmalar –texnika, sanoat, qishloq xo’jaligi, shaxsiy ijodiy, turli davlat va xalqaro tashkilotlar uchrashuvini o’tkazish, yillik hisobot uchun kengash yig’ilishini tashkil etish kabilar)–loyiha sifatida quyidagicha xarakterlanadi: loyihaning maqsadlari oldindan aniqlangan, biroq loyiha natijalarini sifat va miqdor jixatdan birinchi ikkita holatga nisbatan aniqlash qiyinroq, chunki ular tizimning tashkiliy jixatdan yaxshilashi bilan bog’liq; muddat va davomiylik taxminan belgilanadi; resurslar imkoniyat doirasida belgilanadi; loyiha xarajatlari aniq belgilanadi va iqtisodiy nazoratga qo’yiladi; biroq loyihaning siljib borishi yuzasidan to’g’rilanish (korrektirovka)ni talab qiladi. Investor(lar) –loyihaga investorlar kirituvchi tomonlar, masalan, kredit yo’li bilan. Investorlar maqsadi loyihani amalga oshirishdan o’z investitsiyalari bo’yicha maksimal foyda. Agar buyurtmachi va investor bitta shaxs bo’lmasa, unda investor sifatida odatda banklar, investitsion fondlar va boshqa tashkilotlar chiqadi. Investorlar buyurtmachi bilan aloqaga kirishadi, kontraktlar bajarilishini nazorat qiladi va loyihani amalga oshirish bo’yicha boshqa tomonlar bilan hisob-kitoblarni bajaradi. Investorlar loyihaning teng huquqli sherigi va uning mulklari egasi bo’lib, buyurtmachi bilan shartnoma yoki kredit kelishuvi bo’yicha, ularga barcha vositalar to’lanmaguncha, o’z investitsiyalari hisobiga hosil qilinadi. Investitsion strategiyalar uzoq davomli jarayonlarni o’zida aks ettiradi va shu bilan birgalikda belgilangan istiqbollarda amal

qilishi kerak. Ushbu istiqbolli mo'ljallangan faoliyat yo'nalish shakli o'zida investitsion strategiyalarni ishlab chiqish jarayonini aks ettiradi. Kompaniya faoliyatining strategiyasi va investitsion strategiyalari tushunchalari iqtisodiy nazariyaga bundan 40 yillar ilgari kirib kelgan. Buning asosiy sababchisi jamiyat qarashlarining rivojlanishi va ilmiy texnika rivojidir. Shunday qilib, investitsiya strategiyasi deganda, uzoq muddatli investitsiya faoliyati maqsadlarini tashkil etish tizimi va bu maqsadga erishish uchun samarali yo'lni tanlash tushuniladi.

Loyiha bo'yicha investitsiya strategiyasini ishlab chiqish tamoyillari va bosqichlari

Odatda, barcha investitsiya loyihalari ham bir xil ko'rsatkichlarga ega bo'lavermaydi. Ayrim ko'rsatkichlar bir loyihada yuqori ijobiy bo'lsa, boshqa loyihada esa aksincha bo'lishi mumkin va yana bir ayrim ko'rsatkichlari esa bir loyihada boshqa loyihadagiga nisbatan pastroq miqdorga ega bo'lishi mumkin. Bir sohaga xos bo'lgan loyihalarning bunday (o'zaro ziddiyatli) ma'lumotlarga ega bo'lishi, ular o'rtasidagi raqobatni vujudga keltiradi. Investitsiya qarorlarini qabul qilish, ayniqsa, raqobatli investitsiyalar sharoitida birmuncha qiyin vaziyatlarni keltirib chiqaradi. Investitsiya loyihasini texnik-iqtisodiy asoslash loyihadan oldingi injener-konstruktorlik, texnologik va qurilish qarorlari, muqobil variantlarni taqqoslash va tanlab olingan aniq loyihani asoslash ishlarini bajarishni taqazo etadi. Bu jarayonda loyihaning iqtisodiy (tijorat va moliya) samaradorligi, tabiatni muhofaza qilish bilan bog'liq bo'lgan ishlar (ekologik) chuqur va har taraflama o'rganib chiqiladi.

Loyiha oldi izlanishlarining muhim bosqichlaridan biri -bo'lg'usi investitsion loyihani amalga oshirish qiymatini baholash hisoblanadi. Loyiha qiymatini aniqlash uchun asos bo'lib loyihani alohida qismlari (qurilish, texnologik va tashkiliy) bo'yicha va ularni amalga oshirish bo'yicha ishlanmalar xizmat qiladi. Bunday tarzda olingan ishlar va texnologik uskuna harid qilish qiymati loyihaning texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarini hisoblab chiqishga, ularni boshqa shunday turdagi loyihalar bilan taqqoslashga, loyihalashtirishdagi afzalliklar va kamchiliklarni aniqlashga, kapital qo'yilmalarning samaradorligini oshirish bo'yicha asosiy vazifalarnishakllantirishga imkon beradi. Loyiha smeta hujjatlari loyiha byudjetini shakllantirish va uni bajarilishi ustidan nazorat qilishga asos bo'lib xizmat qiladi

Smeta asosida qurilish ishlari xarajatlari: texnologik, energetik, ko'tarma-transport va boshqa uskunalari, korxonalar faoliyat ko'rsatishi uchun zarur bo'lgan boshqa asboblari va ishlab chiqarish inventarlari haridi xarajatlari; ushbu uskunalarini o'rnatish ishlari xarajatlari; qurilish maydonini o'zlashtirish xarajatlari; texnik va mualliflik nazoratini amalga oshirish xarajatlari; loyiha hujjatlarini ishlab chiqish xarajatlarini o'z ichiga oluvchi kapital qo'yilmalar hajmi aniqlanadi. Qurilish-montaj ishlarining smeta qiymati buyurtmachilar va pudratchilar, uskunalar yetkazib beruvchilar bilan shartnomalar tuzish va shartnoma bahosini aniqlash hamda ular o'rtasida hisoblashishni amalga oshirish uchun ishlatiladi. Qurilishning smeta qiymatini haqqoniy belgilash loyihani o'z vaqtida amalga oshirilishiga xizmat qiladi. Qurilish qiymatini dastlabki hisob-kitobi yiriklashtirilgan me'yorlar bo'yicha loyiha oldi bosqichida texnik-iqtisodiy asosnomani ishlab chiqish davomida amalga oshiriladi. Ishlab chiqarish ob'ektlari uchun iqtisodiyot tarmoqlari va tarmoqning ichki sohalari korxonalari texnologik modellari asosida

ishlab chiqilgan qurilish bazis qiymatining yiriklashtirilgan me'yorlari (QBQYM) qo'llanilishi mumkin. Ijtimoiy-madaniysoha ob'ektlari bo'yicha ularning qiymatini joriy va kelgusi narxlarda aniqlash uchun loyihalashtirishning dastlabki bosqichida ob'ekt-namoyondalar asosida ishlab chiqiladigan QBQYM dan foydalanish tavsiya etiladi.

Loyihalashtirilayotgan korxonalar, bino va inshootlar, ob'ektlar, ularning qismlari va ish shakllarining smeta qiymati loyihalar (eskiz loyihalar) va ishchi hujjatlar tarkibida ularni loyihalashtirish jarayonida aniqlanadi. Buning uchun loyihalash va izlanish ishlari smetalarini o'z ichiga oluvchi qurilishning yig'ma smetasi, ob'ekt va lokal smetalar tuziladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Chet el investitsiyalari to'g'risida" Qonuni. 30.04.1998 y. NORMA tizimi.
2. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonuni., 24.12.1998 y.//. NORMA tizimi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni "Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash, ularni barqaror ishlashini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida", 2018 yil 28 noyabr, PF-4058-son.//NORMA [tizimi](#)
4. O'zbekiston Respublikasining "Chet ellik investorlar huquqlarining kafolatlari va himoya qilish choralari to'g'risida"gi qonuni.//O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik to'g'risidagi qonun hujjatlari: II-kitob.- T.: "Iqtisodiyot va huquq dunyosi", 2019. - 154-160-betlar
5. O'zbekiston Respublikasining "Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. "Xalq so'zi" gazetasi, 2017 yil 13 iyun.
6. O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlar faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi qonuni.//O'zbekiston Respublikasi banklari tomonidan kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha qonunchilik hujjatlari to'plami. - T.:O'zbekiston, 2017. - 46-72-betlar.